

BUREAUONDERZOEK

NAAR DE ARCHEOLOGISCHE WAARDE
VAN HET PLANGEBIED

BERGEN AAN ZEE

GEMEENTE BERGEN

steunpunt cultureel erfgoed

SCENH-rapport cultuurhistorie 16

BUREAUONDERZOEK
NAAR DE ARCHEOLOGISCHE WAARDE
VAN HET PLANGEBIED
BERGEN AAN ZEE
GEMEENTE BERGEN

Colofon

SCENH-rapport cultuurhistorie 16

Opdrachtgever: Gemeente Bergen
Titel: Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied Bergen aan Zee, gemeente Bergen
Status: definitief
Datum: 30 januari 2006
Projectnummer: 05P100
Seniorarcheoloog: drs. G.P. Alders
Auteur: drs. S. Husken
Illustraties: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, tenzij anders vermeld

Autorisatie:

drs. G.P. Alders

Datum:

31-01-2006

ISSN: 1871-398X

© Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Wormer, 2006

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Het Steunpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Veerdijk 32
1531 MS Wormer

Telefoon 075-647 45 13
Fax 075-640 04 84
Email info@cultureelerfgoednh.nl
Internet www.cultureelerfgoednh.nl

INHOUDSOPGAVE

1.	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	5
2.	ONDERZOEKSKADER, DOEL EN OPSTELLER VAN HET ONDERZOEK	7
3.	DE HUIDIGE SITUATIE EN VOORGENOMEN ONTWIKKELINGEN IN HET PLANGEBIED	9
4.	HISTORISCH GEBRUIK IN HET ONDERZOEKSGBIED.....	11
5.	DE BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED.....	13
6.	VERWACHTE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET PLANGEBIED	15
7.	ADVIES VOOR HET PLANGEBIED ALS GEHEEL, ARCHEOLOGIEREGIMES EN -CRITERIA	17
	LITERAATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST	19
	AFBEELDINGEN	20
	Afbeelding 1	20
	Afbeelding 2	22

1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

CIS-code: 15697
Datum: 25 januari 2006
Projectnummer: 05P100
Opdrachtgever: Gemeente Bergen
Postbus 175
1860 AD Bergen
Contactpersoon: de heer J. Dekker
tel. 072 8880263
fax 072 8880100
Uitvoerder onderzoek: Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Bevoegd gezag: Gemeente Bergen
Locatie¹: gemeente: Bergen
plaats: Bergen aan Zee
toponiem: Bestemmingsplan Bergen aan Zee
Kaartblad Topografische Kaart van Nederland: 19A
Coördinaten: bestemmingsplangebied 103.8 / 519.5

2. ONDERZOEKSKADER, DOEL EN OPSTELLER VAN HET ONDERZOEK

Door de gemeente Bergen werd op 16 november 2005 opdracht verleend aan de Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland tot het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek aangaande het bestemmingsplangebied Bergen aan Zee.

De gemeente Bergen is in 2004 gestart met een algemene herziening van de bestemmingsplannen. Dit bureauonderzoek betreft bestemmingsplangebied 8. Voor de bestemmingsplannen 1 tot en met 5 is reeds eerder een bureauonderzoek naar de aanwezige archeologische waarden uitgevoerd, voor de gebieden 6,7 en 9 tot en met 13 is gelijktijdig met dit bestemmingsplangebied opdracht verleend voor het uitvoeren van een bureauonderzoek.

Het doel van het bureauonderzoek is, om in het kader van de eventuele werkzaamheden in voldoende mate rekening te kunnen houden met de archeologische aspecten in het bestemmingsplangebied. Daartoe worden voor het gehele bestemmingsplangebied archeologieregimes vastgesteld, waarin uitspraken worden gedaan over de noodzaak voor archeologisch onderzoek bij nieuwe ontwikkelingen in het gebied. De gemeente Bergen treedt op als bevoegd gezag bij dit project.

Het gehele bestemmingsplangebied Bergen aan Zee is ook het onderzoeksgebied.

In de archeologische databank ARCHIS zijn binnen dit bestemmingsplangebied geen terreinen van archeologische waarde opgenomen. Indirecte informatie over mogelijk aanwezige archeologische waarden is verkregen met behulp van historische en geografische bronnen, met name kaartmateriaal. Dit materiaal is geraadpleegd om een beeld te verkrijgen van de ruimtelijke ontwikkeling in het verleden.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. S. Husken van de Stichting Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland.

3. DE HUIDIGE SITUATIE EN VOORGENOMEN ONTWIKKELINGEN IN HET PLANGEBIED

Het bestemmingsplangebied bestaat uit het dorp Bergen aan Zee. Op de plaats waar woningen zijn gebouwd in het plangebied zal de grond in zekere mate zijn geroerd in verband met de funderingen van de woningen. In het gehele plangebied bestaat in de vigerende bestemmingsplannen de mogelijkheid om de woningen te onderkelderen. Niet duidelijk is welke panden en bouwblokken onderkelderd zijn. In het overige deel van het bestemmingsplangebied is onbekend in welke mate de grond is geroerd.

Binnen het nieuwe bestemmingsplangebied zijn momenteel geen ontwikkelingsplannen in voorbereiding.

4. HISTORISCH GEBRUIK IN HET ONDERZOEKSGEBIED

Langs de Noord- en Zuid-Hollandse kust liggen strandwallen die door de zee zijn opgeworpen. Deze strandwallen liggen parallel aan elkaar ongeveer in noord-zuid richting. De oudste strandwallen liggen het meest oostelijk. Tijdens het opwerpen van de strandwallen heeft de kust zich namelijk in westwaartse richting verplaatst. De vorming van strandwallen ging door tot ongeveer 500 voor Christus. Sinds de Romeinse tijd (12 voor tot 450 na Christus) vindt de verplaatsing van de kust weer in oostwaartse richting plaats, net zoals dat voor het begin van de vorming van de strandwallen het geval was.

Strandwallen die nu nog te vinden zijn in de kuststreek, zijn gevormd door de zee tussen 3000 en 500 voor Christus. Op het moment dat de strandwallen droogvielen kreeg de wind vat op de bovengrond van de strandwallen en joeg dit zand op tot duinen, de zogenaamde Oude Duinen, die veel lager waren dan de duinen die wij heden ten dage als kustverdediging kennen. De huidige duinen ontstonden later door grootschalige zandverstuivingen tussen circa 1000 en 1850. Hierbij werden de strandwallen en Oude Duinen (deels) overstoven door de Jonge Duinen.

Ter hoogte van het huidige Bergen aan Zee lag rond 7000 voor Christus het Zeegat van Bergen, een riviermonding, waarvan de Overijsselse en de Utrechtse Vecht, de Gelderse IJssel en de Veluwe beken de bovenloop vormden. Toen de zee rond 6000 voor Christus West-Nederland bereikte, drong de zee hier het land binnen. Achter het Zeegat ontstond hierdoor een krekensysteem in het gebied dat tegenwoordig bekend staat als West-Friesland. Via de kreken stroomde het zeewater het huidige West-Friesland in en uit. Na 2400 voor Christus vulde het getijdenbekken zich snel met zand en klei, waardoor ook het zeegat langzamerhand dichtslibde. Rond 1300 voor Christus was het definitief gesloten, waarna ook hier Oude Duinen werden gevormd.

De strandwallen zijn altijd een aantrekkelijk gebied voor vestiging geweest vanwege de hogere ligging en de zandige samenstelling van de bodem. Het is niet duidelijk of dat in het nieuwe bestemmingsplangebied Bergen aan Zee ook het geval is geweest. Er zijn nog geen sporen uit die tijd teruggevonden, maar het is goed mogelijk dat ze onder de jonge duinen nog aanwezig zijn.

Bergen aan Zee is kort na 1900 gesticht als badplaats door de familie Van Reenen-Völter. Aanvankelijk was de bedoeling een combinatie van een landbouwkolonie en een badplaats tot stand te brengen, maar al gauw verdween het landbouwaspect naar de achtergrond. Villabouw en toerisme kregen alle aandacht.

Hoewel Bergen zelf aan de binnenduinenrand lag, had het dorp tot de 20^e eeuw nauwelijks binding met de zee, die alleen bereikbaar was via een zandpad. Om het stuivende duinzand vast te leggen en het mogelijk te maken een verbindingsweg tussen Bergen en Bergen aan Zee aan te leggen, werd allereerst helmgras geplant. Het duin werd zodanig beplant dat een brede geul oostwaarts werd uitgestoven waar de trambaan doorheen kon worden aangelegd. Naar ontwerp van L.A. Springer werd de Zeeweg aangelegd, tevens maakte Springer een ontwerp voor het dorp zelf. Bij de uiteindelijke bouw van de villaparken Engelse Park en Parnasiapark werden elementen uit het ontwerp van Springer gebruikt maar ook elementen uit een ontwerp van H.P. Berlage.

Het noordwestelijk deel van Bergen aan Zee staat bekend als de 'koloniehoek'. Hier werden drie kinderkoloniehuizen gebouwd voor de 'bleekneusjes'. De koloniehuizen lagen aan de rand van het dorp, niet alleen vanuit kuuraspecten gezien, maar ook met het oog op de rust van andere badgasten.

In de Tweede Wereldoorlog werd een groot deel van het dorp afgebroken en ook de duinen ondervonden veel schade van de aanleg van de Atlantikwall.

Na afloop van de oorlog werd pas in 1955 het wederopbouwplan goedgekeurd. De plannen voor de bouw van een boulevard, een centrum voor dagrecreatie, de herbouw van hotels en een bescheiden uitbreiding van de woonvoorzieningen werden maar ten dele uitgevoerd. De meeste bebouwing in het dorp dateert van na 1945.

5. DE BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET ONDERZOEKSGBIED

In de archeologische databank ARCHIS zijn voor het bestemmingsplangebied Bergen aan Zee geen terreinen van archeologische waarde of archeologische waarnemingen bekend.

6. VERWACHTE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN IN HET PLANGEBIED

Op basis van de voorgaande hoofdstukken kunnen de volgende verwachtingen ten aanzien van de archeologie in het bestemmingsplangebied worden uitgesproken.

Ondanks het gebrek aan bekende archeologische waarden kan niet worden gesteld dat het bestemmingsplangebied Bergen aan Zee "archeologie-vrij" zou zijn. De Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) geeft voor het gehele bestemmingsplangebied een middelhoge trefkans. Onder de huidige Jonge Duinen kunnen op diverse plekken belangwekkende archeologische waarden aanwezig zijn, maar de ligging daarvan is nog onbekend. Wel is bekend dat de diepteligging daarvan zich bevindt beneden een niveau van ongeveer 6 meter boven NAP in het midden van het duingebied, dicht bij zee neemt deze hoogte af.² Er kunnen zowel resten aanwezig zijn van prehistorische als van vroegmiddeleeuwse nederzettingen, waarvan de positie van tevoren niet of moeilijk is in te schatten. De afdekkende lagen daarboven kunnen incidenteel ook bewoningssporen bevatten, maar de kans op het aantreffen daarvan is kleiner.

Uit de 20^e eeuw zijn resten van de Atlantikwall relevant, die zich in de bovenste lagen bevinden. De kans op het aantreffen hiervan is echter klein, aangezien direct na de Tweede Wereldoorlog veelal sloop heeft plaatsgevonden. In de duinen schijnt nog wel veel munitie te liggen.

---

² Vriendelijke mededeling van de heer W. Bosman, gemeente Velsen, onder meer op basis van door hem waargenomen verschijnselen in het IJmondgebied.

7. ADVIES VOOR HET PLANGEBIED ALS GEHEEL, ARCHEOLOGIEREGIMES EN -CRITERIA

In dit hoofdstuk worden archeologieregimes voorgesteld voor Bergen aan Zee. Daarbij worden verschillende categorieën "archeologisch waardevol gebied" gehanteerd, elk met eigen archeologiecriteria. Het gemeentebestuur geeft door middel van archeologiecriteria aan welk niveau van archeologiebeleid in een bepaald gebied als 'redelijk' kan worden beschouwd. In het bestemmingsplan kunnen deze gebieden worden overgenomen door een dubbelbestemming archeologie op te nemen in dezelfde categorieën.

De volgende categorieën zijn mogelijk:

Categorie	Rekening houden met archeologie vanaf planomvang van:
Eerste	Bij alle grondroerende werkzaamheden
Tweede	Bij plannen van 50 m2 en groter, grondroerende werkzaamheden dieper dan 35 cm
Derde	Bij plannen van 500 m2 en groter, grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm
Vierde	Bij plannen van 2500 m2 en groter, grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm
Vijfde	Bij plannen van 10.000 m2 en groter, grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm

In dit bestemmingsplangebied komt alleen de vierde categorie voor, in combinatie met de situatie waarbij de beoogde grondroerende werkzaamheden dieper reiken dan 6 meter boven NAP. Uitgangspunt van het beleid is om de archeologische waarden zoveel mogelijk in de bodem te bewaren. Als, ondanks eventuele aanpassingen, er verstoring van die waarden optreedt, dienen de archeologische gegevens door middel van onderzoek te worden gedocumenteerd voordat zij verdwijnen. In die gevallen waarbij rekening dient te worden gehouden met archeologische waarden wordt steeds, eventueel na vooroverleg met een archeologisch deskundige, eerst een archeologisch bureauonderzoek verricht, op basis waarvan eventuele vervolgstappen worden genomen.

Bergen aan Zee

REGIME

In het gehele bestemmingsplangebied wordt een bijzonder archeologieregime gerealiseerd vanwege de mogelijke aanwezigheid van belangwekkende archeologische bodemsporen en voorwerpen. Dit archeologieregime wordt gerealiseerd door middel van een dubbelbestemming als archeologisch waardevol gebied van de vierde categorie en voor het bebouwde gebied daaraan gekoppeld een bouwverbod met vrijstellingsbevoegdheid.

CRITERIA

In dit archeologieregime dient bij grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 centimeter binnen een planomvang van 2500 m2 of groter met de aanwezigheid van archeologische waarden rekening gehouden te worden indien de werkzaamheden reiken tot beneden een diepte van 6 meter boven NAP.

LITERATUUR- EN DOCUMENTATIELIJST

Digitale bronnen

- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS)
- Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>;

Atlassen

- Atlas van Historische Topografische Kaarten Noord-Holland. Bladen van de Chromo-topografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden schaal 1:25.000, 1894 - 1923, Landsmeer, 2003.
- Geomorfologische kaart van Nederland 1: 50.000, Alkmaar-Lelystad , Wageningen, 1979
- Grote Historische Provincie Atlas Noord-Holland 1849-1859 (Wolters-Noordhoff), Groningen, 1992.
- Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000 (Wolters-Noordhoff), Emmen, 2004.

Literatuur

- Bestemmingsplan Bergen aan Zee, gemeente Bergen, 1975
- Cock, J.K. de, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*. Groningen, 1965
- Visser-Poldervaart, M., *Bergen, Lusthof een cultuurhistorische Atlas*, Wormer, 2005
- www.woonomgeving.nl
- Zagwijn, W.H., *Nederland in het Holoceen*, Haarlem, 1991

AFBEELDINGEN

Afbeelding 1

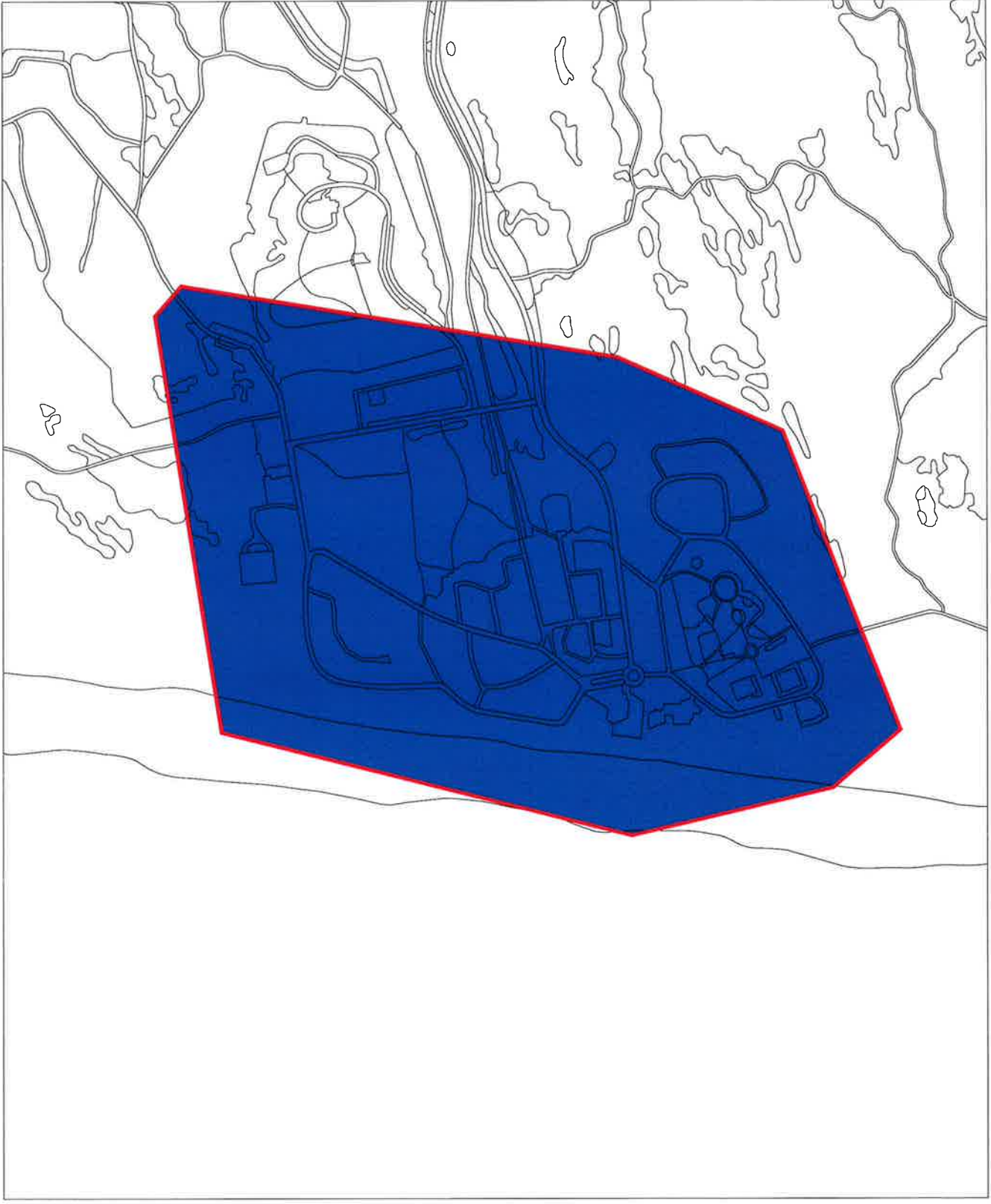
De ligging van het plangebied in Noord-Holland

Afbeelding 2

Archeologieregime voor het Bestemmingsplangebied Bergen aan Zee

Legenda

Archeologieregime

archeologisch waardevol gebied
van de derde categorie

Overige aanduidingen

begrenzing
plan- en onderzoeksgebied

Schaal 1:10000

